ERMƏNİ SEPARATİZMİNİN 30 İLLİYİ

Daşnaklar İrəvanı Yerevan edəndən Şəmkirin Çardaxlı kəndinin Göyçə tərəfi Gəncəbasar bölgəsində məskunlaşan ermənilərin əlaqələndirmə mərkəzinə çevrilmişdi.

Terrorçu ermənilərin "Çardaxlı" əməliyyatı baş tutmadı

"Mərkəz" məxfi şəkildə fəaliyyətdə olsa da, Gədəbəydə, Tovuzda, Şəmkirdə və Gəncədə onların əməllərindən xəbərdar olmayan az adam tapılardı. "Tapılan" da erməni yox, müsəlman olardı. Sovetlər dönəmində bolşevik libaslı daşnaklar "arxalı köpək qurd basar" deyə, yerli azərbaycanlılara qarşı terror, qarət və qətliamlardan çəkinmirdilər. Bu qırğınların coğrafiyasını böyütmək üçün Göyçəətrafı ermənilər Gədəbəyin Yaqublu dərəsindən, Gəncə erməniləri isə Şəmkirdən keçməklə "mərkəz"in koordinatoru - Çardaxlı kəndinin keşişi Vahanın vasitəsi ilə "işbirliyinə" çalışırdılar. Onların məkrli niyyətinə bələd olan yaqublulardan Məcid ağa, Əsgər ağa, Məşədi Mehralı və onların dəstə üzvləri, Şəmkirdən Bədirbəylilər, Qaçaq Əbdüləli, Ramazan oğulları Rüstəm və Təhməz, Abdullaların İsası, Dəllərdən Paşa Xasməmmədoğlu, Zəyəmdən Hacı Əhməd Axund öz dəstələri ilə, eləcə də Morul və Aşağı Ayıflı (indi Şiştəpə) kəndlərinin camaatı ermənilərin bu çirkin əməllərinin qarşısını almağa çalışırdılar. Ancaq neynəməli, bu da Azərbaycan xalqının tale yaşamıdır ki, ərazi iddialı daşnakların məkrli əməlləri bölgədə ötən əsrin əvvəllərindən bugünə kimi ermənipərəst qüvvələr tərəfindən dəstəklənir.

Şəmkirlilərin heç vaxt yaddaşından silinməyən "Çardaxlı" əməliyyatı dediklərimizə çox yaxın zamanların nümunəsidir. Ümummilli lider Heydər Əliyev 1982-ci ildə Moskvaya, Kremlə vəzifəyə irəli çəkiləndən sonra Şəmkir erməniləri, xüsusilə Çardaxlı kəndinin sakinləri baş qaldırmışdılar. 1986-1987-ci illərdə Çardaxlıya Yerevandan və Rusiyanın müxtəlif ərazilərindən gəlib-gedənlərin sayı gündən-günə artırdı. Hətta xarici ölkələrdən erməni emissarları da qonaq qismində Çardaxlıya gəlirdilər. Bu gəlişlərdə əsas məqsəd Dağlıq Qarabağ da daxil olmaqla Yevlaxdan Qazaxa kimi, bir tərəfi də Kür çayı olmaqla bu ərazilərin işğalına Şəmkirdən necə başlamağın yollarını müzakirə etmək idi.

Şəmkir Payon Partiya Komitəsinin ozamankı birinci katibi Əjdər Əsədov bu "tədbir"dən hansı yollasa xəbərdar olur. Yəqin edilir ki, Çardaxlı kəndinə sahiblik edən ermənilərin yarıdan çoxu ya Yerevanda yüksək vəzifə sahibi olanlardır, ya da SSRİ-nin müxtəlif şəhərlərində yaşayanlar və işləyənlərdir. Avtomobillərin dövlət nömrə nişanlarından da bilmək olurdu ki, bu dəbdəbəli maşınlar Ermənistandan gəlib, yoxsa Rusiyadan. Hamının yaxşı tanıdığı Eçmiədzinin baş keşişi - katalikos Vazgenin bacısı oğlu, həm də müavini əslən Çardaxlıdan idi. O da günaşırı Çardaxlıya gəlir, hər dəfə də özü ilə müxtəlif rəhbər vəzifəli şəxslər gətirirdi. Onun bağ evində yerli ermənilər "maraqlı söhbətlər"ə dəvət edilərək təlimatlandırılır, qarşıdakı plan və perspektivlərlə tanış edilirdilər.

Marşal Baqramyanın dekabrın 1-də keçiriləcək yubiley tədbirinə hazırlıq işlərini əllərində bayraq edən missionerlərin məqsədi saxta "genosid" gününü Çardaxlıda 1987-ci ilin aprel ayında təntənəli şəkildə qeyd etmək idi. Məxfi hazırlıq görülən bu "tədbirə" dünyanın müxtəlif şəhərlərindən 50 mindən çox erməni dəvətli idi. "Genosid" günü toplantıda qəbul ediləcək qərarın icra komandasını katolikos Vazgen və Ermənistan KP MK-nın katiblərindən biri verəcəkdi. Hətta onların Yerevandan gətirdikləri məramnamə və xəritələrdə Çardaxlı uydurma "Böyük Ermənistan"ın paytaxtı, Qazax, Ağstafa, Tovuz, Şamxor, Gədəbəy, Daşkəsən, Samux, Xanlar və s. rayonlar ərazisi kimi göstərilirdi. Silahlı üsyana hazırlıq məqsədilə Yerevandan maşın-maşın şüar, transporant, qondarma Dağlıq Qarabağın bayrağı və s. gətirilmişdi.

Bütün bunlar barədə rayon partiya komitəsinin birinci katibi Əjdər Əsədov Azərbaycan KP MK-ya ətraflı məlumat versə də, respublika Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinə 20-yə yaxın məktubla müraciət etsə də, buna əhəmiyyət verən olmur, əksinə, lazımsız işlərlə məşğul olmamağı, boş söhbətlərdən əl çəkərək ermənilərə toxunmamağı tövsiyə edirdilər.

Bundan böyük təəssüf hissi keçirən Əjdər müəllim deyir ki, rayon milis şöbəsinin rəis müavini Hüseyn Allahyarov vətənpərvər adam idi, kabinetə çağırıb, bu barədə geniş söhbət etdik. Qərara gəldik ki, üsyana hazırlıq prosesinin tərkib hissəsi kimi separatçıların aprelin 24-də keçirəcəkləri saxta "genosid" tədbirini heçə endirmək üçün ilk əvvəl Çardaxlıya gələn "qonaqların" qarşısı alınmalıdır. Bunun üçün Şamxordan və Gədəbəydən Çardaxlıya gedən yollara karantin postları qoyuldu, gəlib-gedənlər nəzarətə götürüldü. Sabahısı Moskvadan Azərbaycan KP MK-ya, Nazirlər Sovetinə postların götürülməsi barədə göstərişlər verildi: "Yuxarıdan mənə olan zənglərə aydınlıq gətirdim ki, "dabaq" xəstəliyi kəskin yayılan, qorxulu, keçici xəstəlikdir. Buna qarşı qoyulmuş 40 günlük karantin postunun götürülməsi bu tezlikdə mümkün deyil, heç olmasa bir neçə gün vaxt verin..."

Karantin zamanı ictimaiyyət nümayəndələri ilə apardığımız söhbətlər öz bəhrəsini verirdi. Məlum oldu ki, Çardaxlı sovxozunun direktoru, əslən Çardaxlıdan olan Suren Yegiyan gəncliyindən Azərbaycandan kənarda yaşamış, Rusiyada, Stavropol diyarında "kəşfiyyat" xarakterli işlərdə çalışmışdır. Sonra Yerevan şəhərində "26 Komissar" rayonunun milis rəisi olmuşdu. O, Çardaxlıda sovxoz direktoru işləyə-işləyə həm də Yerevanda "26 Komissar" rayonunun milis rəisi hesab edilirdi. Milis polkovniki Yeginyanın Yerevandakı maaşı hər ay bankdakı hesabına köçürülürdü, sovxoz direktoru kimi də buradan əməkhaqqı alırdı. Hətta Şamxorda aidiyyəti dövlət qurumlarına məxsus 5 hökumət telefonundan biri, rayon rəhbərliyindən xəbərsiz, Çardaxlıda onun və əlaltılarının istifadəsində idi və s. Bu inanılmaz faktlara görə rayonun hərbi komissarı, erməni dilini yaxşı bilən Mehman Mansurov Yerevana getdi, deyilənlərin təsdiqini sübutlayan rəsmi sənədlərlə geri döndü. Üstəlik, o da məlum oldu ki, Suren Yegiyan Moskvada Mərkəzi Kəşfiyyat İdarəsinin əməkdaşı olmaqla, "KRUNQ"un (ermənilərin Dağlıq Qarabağı Ermənistana birləşdirmək məqsədilə yaratdıqları təşkilat - R.S.) Çardaxlı kəndi üzrə səlahiyyətli nümayəndəsidir, gecə-gündüz yanında hərlənənlər isə "KRUNQ"un fəal üzvləridir. Onun vasitəsilə Çardaxlıya birbaşa Yerevandan rəhbərlik edilir. Yegiyanın işlərinin rəvan getməsi üçün respublika Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsi Şəmkir rayon regional şöbəsinin rəis müavini, əslən Xanlardan (indi Göygöl) olan Aşot əlindən gələni edirdi. Gündəlik və aylıq icra proqramı Yerevanda - ovaxtkı Lenin prospekti 12-də, Marksizm-Leninizm İnstitutunun nəzdindəki Tarix muzeyində hazırlanaraq Çardaxlıya çatdırılır və yerli ermənilər tərəfindən iş bölgüsü aparılırdı. Plana əsasən, Baqramyanın 90 illik yubileyi münasibətilə keçiriləcək yığıncaqda ermənilərin birbaşa Moskvadan - Kremldən və Bakıdan xahiş və tələbləri həm də ondan ibarət idi ki, Çardaxlıya şəhər statusu verilməklə Marşal Baqramyanın şərəfinə Xristoforqrad (onun atasıdır) adlandırılsın. Bu münasibətlə qabaqcadan Moskvaya və Bakıya qucaq-qucaq məktub və teleqramlar yola salınırdı.

Əjdər Əsədov bildirdi ki, tədbirdən bir gün əvvəl Azərbaycan KP MK-nın ikinci katibi V.Konovalov zəng edib Baqramyanın yubileyinə nə işlər görüldüyü barədə maraqlandı, əlavə tapşırıqlar verdi. Sabahısı rayon partiya komitəsi və icraiyyə komitəsinin işçiləri ilə birlikdə axşam saat 8-də "yubiley" tədbirinə yollandıq. Sovxozun idarə binasına çatanda gördük ki, buraya minlərlə adam toplaşıb, əksəriyyəti də Yerevandan və keçmiş SSRİ-nin müxtəlif şəhərlərindən - Moskvadan, Gürcüstandan, Novorossiyskdən, Voronejdən, Krasnodardan, Stavropoldan, Kazandan və s. yerlərdən gələnlərdir. Onları müşaiyət edə-edə idarə binasına daxil olanda 100-dən çox qadın söyüş söyə-söyə çığırdılar, onların arasından Aniçka adlı birisi üstümə şığıdı. Qadını müdafiə edirmiş kimi, saqqallı erməni dığası pəncərəni sındıraraq üstümə atıldı. Gəldiyimiz adamların harada olduğundan xəbərsiz idim. Yaxşı ki, Hüseyn Allahyarov köməyimə çatdı, ara qarışdı, nə qarışdı... Demə, Allahyarov ehtiyat üçün özüylə xeyli qüvvə gətiribmiş, Gəncə şəhər milis idarəsinin rəisi Zahid Dünyamalıyevdən kömək almışdı. Dava gecə saat 11-ə kimi çəkdi. Ermənilər axırda qaçmağa üz qoydular, kənd boşalmışdı, qalan az sayda qocalar idi. Onları çox hörmətlə bir yerə topladıq, anlatdıq ki, günah onların özündədir. Bizim torpağa, elə-obaya göz dikənin axırı belə olur. Bu kənd qədimdən azərbaycanlı kəndidir. Dövr elə gətirib ki, siz də burada yaşayırsınız, amma rayonun rəhbərliyi ilə əlbir işləməli, iqtisadiyyatımıza kömək etməlisiniz.

Bundan sonra rayon partiya komitəsinin qərarı ilə Hüseyn Allahyarovun rəhbərliyi altında sovxozda yoxlama aparıldı. Çoxlu cinayət xarakterli yeyinti, dağıntı, mənimsəmə faktı aşkar edildiyi üçün Yegiyan və bir neçə erməni lideri partiya sıralarından çıxarıldı, toplanmış materiallar rayon prokurorluğuna təqdim edildi.

Bu məsələyə rayon prokurorluğunda nəinki baxılmadı, onlara "gözün üstdə qaşın var" deyən də olmadı. Bir az da dərinə gedəndə bəlli oldu ki, respublika prokurorluğundan qəti şəkildə tapşırılıb ki, Çardaxlı ilə, Yegiyanla işiniz olmasın... Bir neçə gün sonra Moskvadan, SSRİ DİN-dən 5 nəfər general gəldi. Bunlar azmış kimi, Azərbaycan KP MK-nın komissiyaları Çardaxlıda oldu. Onlar münaqişə zamanı seperatçıların rayon icraiyyə komitəsinin sədri Sabir Məmmədovun başından qaçırılan panamanı da özləri ilə gətirmişdilər. "Budur, rayon icraiyyə komitəsinin sədri panamasını çıxarıb ermənilərə kəllə atıb, döyüb - söyüb... Bu da onun panaması". Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsi sədrinin birinci müavini Kudaşkin və Respublika Prokurorluğunun DTK-ya məsul nəzarətçisi, milliyyətcə erməni Parsadanov başda olmaqla müəyyən qüvvələr separatçıları müdafiəyə qalxdılar, onların Çardaxlıya qayıtmasını təşkil etdilər. Qaçıb iki aydan artıq Yerevanda gizlənən Yegiyanı üzə çıxarıb təmtəraqla gətirib qoydular öz vəzifəsinə. Bundan sonra Yegiyanın digər arzu, istək və tələbləri ilə maraqlandılar. Onun birinci tələbi mənim və H.Allahyarovun vəzifədən çıxarılması idi.

Beləliklə, az müddətdən sonra Sov.İKP MK-nın inspektoru Afanasyevin, Azərbaycan KP MK-nın katibi və şöbə müdirlərinin iştirakı ilə keçirilən növbədənkənar rayon plenumunda, büro üzvləri səs verməsələr də, Əjdər Əsədov Şəmkir Rayon Partiya Komitəsinin birinci katibi vəzifəsindən azad edilir.

...Unutqanlıq milli təəssübkeşlikdən uzaq olanların yaratdıqları imkan və şərait nəticəsində işğalçı ermənilər 1988-ci ildə nəinki Çardaxlıda, eləcə də Dağlıq Qarabağda, Sumqayıtda, Bakıda və digər bölgələrdə illərlə arzusunda olduqları istəklərini gerçəkləşdirmək istədilər. Xankəndidən və Şəmkirdən eyni vaxtda start götürməklə Gəncədə, Gəncə erməniləri ilə birləşməli olan Çardaxlı separatçıları niyyətlərinə çata bilmədilər. Səbr kasası daşan insanlar bu dəfə onların torpaq arzusuna birdəfəlik son qoydular. Əjdər Əsədovun uzaqgörənliyi sayəsində qol-budağı daranmış ermənilər rayon icraiyyə komitəsinin sədri Sabir Məmmədov, ictimaiyyətinin nümayəndələri Əli Aslanov, Pakizə Hüseynova, Məmməd Əmirov, İsmayıl Süleymanov, Fəxrəddin Vəliyev, Əlirza Abışov və başqalarının təşkilatçılığı ilə Çardaxlı, eləcə də Borum, Borumşen, Borsum, Barsumşen, Ağ kənd, Saler, Bakraboçi (Nərimankənd) kəndlərinin erməniləri "KamAZ" markalı maşınlara doldurularaq qərbi Azərbaycanın ərazisində məskunlaşan dostlarının yanına göndərildilər.

Rəhman SALMANLI,
"Azərbaycan"